

Чедомир М. ЛУЧИЋ

ИЗМЕЂУ СНА И ИСКУШЕЊА

Ако је живот сан, у коме се само смјењују разне сцене, онда је Ристо Ратковић непрестано пролазио кроз њих од тужних, ружних до ријетко ружичастих.

Лебдећи на животној промаји првог полувјековља двадесетог столећа, као усијана жишка са које тај „луди ветар“¹ љушти танушне корице пепела, сањалачки је непрестано свјетлуцао, али никад дуже бљештаву свјетлост остављао није.

Обнављао се до крајње јунске искре педесет четвртог љета господњег када (за „тварку“ човјека) у никад испитани флуид бескраја оде.

И као што се вјечно дивио безгранично „огромном оку океанском“ тако се непрестано напрезао да прогледа неким новим, пјесничким, да зовом кроз маглине опомене.

Све је покушавао, у свему се искушавао и највише само себе слушао.

Слушао је и себе и кад је (на хиљаде километара далеко) чуо жубор зеленог Лима, и кад је послушкивао тајанствене звуке Свемира, и кад је на иконе мислио, и кад је из сунцокретовог цвијета (преко антенских сазвежђа Неба) тајне поруке срца вољеној особи (на удаљену свевјечност) одашиљао.

И кад се, ако и ријетко, дивио својој моћи, и кад је тугу немоћника за своју прихватао, и кад се до исцрпљења рвао са собом усамљеним – није од себе далеко одмицао.

У све је увлачио срце, душу, било разума, осјета и осјећања.

И кад је њедра љубљена мазио, и кад је у надмоћи сопствене немоћи нијемиио пред љепотом блиске нагости тијела жуђеног („ногама кад звезде броји“), и кад се чуду другом чудиио.

¹ Р. Ратковић: „Живи ветар“, књ. I, 1991, стр. 48.

И кад је (у највећој трезвености) за нечим (или од нечега) лудио, никад није пропустио да сва та хтјења и неоставрења кроз филтере душевних искушења проведе.

Зато је такав човјек морао стално патити и између Костићевог сна и јаве се клатити.

Био је свјестан да су му небески пехари ван дохвата и да овоземни ријетко кад у праве руке дођу, али га то није колебало да скрене поглед са богојављенских хладних ноћи и да о непоновљивости овоземног сањарења своје, макар и варљиво, тумачење донесе.

Живот је замишљао искушеничким пролазом, гдје све дозвољено није добро, а све добро није дозвољено.

Ипак је дозвољавао себи а у свему, на својствен начин, уплит учини.

Отуда је поетски разнолик, а разноликошћу мозаичан.

Па, иако све боје стиха нијесу усклађене, како би (манцијски уображена) критичка ријеч могла примијенити, јасни су показатељи да је иза њих стваралац са „не великом а значајном снагом”, што би Јесењин рекао.

Поета кроз чију ријеч добијамо слику раздобног доба, кад се трагало и за оним што је у бестраг морало отићи.

Управо, не може му се прилазити по неким клишема, према којима стварају брзосписатељи који се више везују за бројчане него садржајне норме својих радова.

У уклетој судбини пјесника Ратковића поезија није уклетана, иако се таквим мотивима већином бави, оптужујући чак и природу за недослед.

Желећи да се одвоји од истине бјежао је у сфере снова или (како се непримјерено изази) тежио „сном силовати стварност”.

Стога се ужасавао помисли на истину и на логички нормални живот.

И док је Боало тврдио да „није ништа лијепо ако није истинито” („Rien n'est beau que n'est vrai”), Ратковић је оображавао супротно.²

Ипак, од истине није могао побјећи. Била је јача од његових хтења.

Али, бјежећи од ње питао се, попут Франсоа Копеа, „Кога да подржавам да бих био оригиналан?” („Qui dois ge imiter pour etre original?”)³

То га је подстицало да је, као и његова генерација трагалаца за бестрагом, покушавао наћи себе у подсвијести и сну.

Драинчево бунцање: „Заборави, о заборави, да је туга најсвирепија фаталност твоје расе”,⁴ параноидно је претварао у основно начело.

² Ч. Лучић, *Доајен апсурда Ристо Ратковић – живот и дјела*, Београд – Бијело Поље, 1996. стр. 18.

³ Исто, стр. 19.

⁴ Р. Драинац, *Крвна евокација, Летопис Матице српске, Нови Сад 1928, св. 1, стр. 7.*

Зато му је живот без сврхе чинио сврху живота.

Као припадник оних који су „много хтели, много започели”, али не и много успјели тврди: „Све је подсвест, а само је свест санкција подсвести.”

Како другачије рећи већ да је то кошмар Ратковићеве епохе, тзв. Авангардизма.

Нећемо нагађати да ли би лимски заљубљеник био већи или мањи пјесник у неком другом времену или условима, јер дар поете диктира његов израз, а окружење (ако и мисаоно) само га мотивационо инспирише.

Што је Ратковић све кроз трагику посматрао разлог је што га је, како признаје, „хватао ужас од људске историје”.

Тако је загледаник у „лепо проклетство бола” боловао за свим и од свачега.

У тамнинама живота погледи су морали тамнити, па су и слике умишљајне.

Но каткад:

„Зажубори тело нечије, прекрасно па оде.

Остану да висе у ваздуху само очи.”⁵

У почетку су те очи „светле и драге”, а онда почну да „заре мрачним подрумом”.⁶

А, „Извана лаје ноћ. Да ли је псето или ноћ?

Слутимо да право јутро никада неће нам доћ”.

„Широм целог света врве дивљаци и мудраци,

Умиру и гину на сав глас

У име нечега што ни сами нису.”

И тако пролазе вјекови и људи са њима, а коро да се ништа не мијења.

„Ниже се дан за даном, век за веком, а тајна из камена, из траве, из сна и јаве”, као да чува

„Мир над историјом!”⁷

И мора тако јер,

„Тежак је крст бунтовника”.⁸

Па и,

„Љепота природе беднима није дата

Њима је љепота опљачкана”.⁹

У пркос свему, слиједи порука:

⁵ Р. Ратковић, „У подруму”.

⁶ Пјесма је посвећена Станку Митићу.

⁷ „Сфинга” (Р. Ратковић).

⁸ „Три растанка” (Р. Ратковић).

⁹ „Без пристаништа” (Р. Р.).

„Пред вуцима се смешити не треба.”

Ратковићев таленат давао му је снаге да све испробава, да халуцинантно претвара у стварно и обратно, али и да напусти кад успјех оствари. Тада би тражио друге изазове гдје би се изнова искушавао.

То није особина варљивих знатижељника, већ даровитих самопоузданика којима је припадао.

Видио је што би ријетки видјели, а остао кратковид пред лако уочљивим.

Да би се разумјела пјесма, треба разумјети пјесника. Ту се јављају психолошка прожимања.

Ратковићева звјероградска средина није била за то способна.

Без осврта на то наступао је у нади да ће промјене доћи.

А кад и дођоше у новом преокретном преобуку (на посису сопствене крви грађанског пролома) није то било оно право, некад очекивано.

Пред њим је опет размахивала она страшна, раније доживљавана „Фантом баба” пријетећи:

„Обесићу на сунце заставу црну,
на сунце и на домове све.”

Видио је само страшне таласе неукротиве лавине од које умак није постојао.

Изнова је заробио себе у себи, покушавајући одагнати халуцинантно од стварног.

Невољно је тражио уклоп у далеко насртљивијем и другачије фиксираним свеопштем (не авангардизму већ гардизму) большебрововског типа.

Али, трускава вожња у тој страшној интеркомпозицији била му је позната још из боравка у Москви, гдје је запечатио размишљање и на „дивит и хартију” ни помишљао није.

Сутеренски смјештај, тада „црвеног” Београда био му је довољан.

И пензија исто тако.

Дијелећи покоји пресушени чварчић са угојеним мачором Петком пјесник је већ истресао ионако празне џепове са годинама олињале одјеће.

Спремао се за нечујни одлазак на вјечно почивалиште. У сфере гдје се гасне и пучином недохвата броди.

Није се освртао ни на оних имагинарних „стотину дјевојчица”, које су му се у раној пјесничкој младости обраћале „све у један глас”:

„Дужан си нам једно небо
Дужан си нам једно небо!”¹⁰

¹⁰ „Мртве рукавице”, Београд 1927. (III одјељак предговора аутора Р. Р.).

Или на свој одговор:

„Кад и посљедњи комад меса нестане са мене...”

Опет је као и у доба настанка „Мртвих рукавица” угледао „себе као високу трава која се појавила и диже...”¹¹

Тешко му се било повијати, али другог избора било није.

Покушао се измирити са собом, а тиме и са свим из овоземне пролазности.

И док други жале за оним што остављају, уморни поета – мислилац (фројдовски умислилац, а хендерсоновски замислилац) није имао шта жалити.

Ближњи и љубљени отишли су прије њега.

Па и другар Петко, са којим се шеткао, пред трамвај посрну.¹²

Чудан, наизглед неважан, склоп оних ријечи није закасњело опијело пјеснику који је вјеру био изгубио, а за душу се борио, већ размишљање о судбини човјека без судбине.

Већ двије деценије ближе другујући са Ратковићевим дјелом не налазим разлог да бих мијењао неке своје раније констатације:

– растао је у времену великих друштвених промјена и тешких трагедија;

– породични ломови распламсали су му „зубљу вјечне помрчине” из које никад није изашао;

– због неизучености није довољно схваћен;

– остао је пјеснички и прозно недоречен;

– трагику живота тумачио је трагиком постојања;

– имао је три нераздвојне љубави: према својима, завичају и чулно-тјелесну;

– свјестан даровитости желио је све обујмити, а није био толико моћан;

– некоректно се односио према себи па и према производима својега умијећа;

¹¹ Исто, III одјељак предговора.

¹² Вјероватно да је Ратковићево друговање с мачором било и практична потврда дубоког разочарења у људске пороке свакодневнице. Биће нам јасније ако се сјети-мо петостиховне пјесме „Сусрет”:

„Иде ми у сусрет

непознат човек

па се обрадовах.

Нећу морати да се смешим,

нећу морати да лажем.”

- чешће је сумњичио успјех створеног;
- до необузданости је тражио слободу, али се од слободе плашио;
- вјеровало је у господарење метафизичког;
- бјежао је од стварности;
- привлачили су га разни стилови, али ни једном није до краја одано припадао;
- вјечно је трагао за собом и сопственим изразом, а никад није нашао ни једно ни друго;
- патио је и кад се требао радовати;
- страх од живота одагнао је размишљањем о смрти;
- у испрепаданости постао је неустрашив;
- нестрпљиво очекујући прелазак у флуид радовао се физичком нестанку;
- горчину живота других проживљавао је као своју;
- халуцинантно је буљио у замишљене „ледене ријеке” и анђеле над њима. Ипак, стваралачка небеса му се нијесу отворила, али ни што је остварио није његовом смрћу нестало. Остале су искре чији сјај неће потамњети.

– није значајан, али је значајно незаобилазан”¹³

Тако је током свог невеликог а тегобног живота, потуцајући¹⁴ се (каткад и бестежински) од авангардног заума и надреалистичких траума па до социјалних извора и битишућих понора, свој овоземни уток нашао лимски фаталиста Ратковић.

Пјесник који је патио кад се требало радовати, а радовао се када је требало патити. Човјек контраста.

Свједок порока наших у времену ономе.

Можда би и за данашње, мали а велики Ристо, само сјетно поновио: „Исто, исто, исто...”

И једино они који пјенуше самоубјеђењем да су покупили све мудрости Грка и Латина могли би не прихватити да се (поред књижевно-историјског еснафа) Ратковићем требају додатно бавити, (сем философа, још психолози и психоаналитичари).

И кад је сањао наше снове и дилемисао о свачему пјесник трагања и трагике, знао је ко је и којом ће техником словити. Ту није уплитао идеје празнине!

А ми? Дугујемо му одговор!

¹³ Ч. Лучић, *Доајен апсурда...*, стр. 181.

¹⁴ Већ су цитирани неки стихови из Ратковићеве пјесме „Потуцало”.